

**ІСТОРИЧНИЙ ЧАСОПИС
З БОГЕМІСТИКИ І
СЛОВАКІСТИКИ**

Випуск 6

**ПОЛІТИЧНЕ ЗАКУЛІСНЯ ВІЙНИ
ТА МИРУ В ІСТОРІЇ
СЛОВАКІВ І ЧЕХІВ**

Ужгород 2017

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA A VEDY UKRAJINY
ŠTÁTNA VYSOKÁ ŠKOLA
"UŽHORODSKÁ NÁRODNÁ UNIVERZITA"
CENTRUM HISTORICKÝCH ŠTÚDIÍ Z BOHEMISTIKY
A SLOVAKISTIKY
KOMISIA HISTORIKOV UKRAJINY A SLOVENSKA

HISTORICKÝ ČASOPIS Z BOHEMISTIKY
A SLOVAKISTIKY

Číslo 6

POLITICKÉ ZÁKULISIE VOJNY A MIERU
V DEJINÁCH SLOVAKOV A ČECHOV

Užhorod
Vydavateľstvo TIMPANI, 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЦЕНТР ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ З БОГЕМІСТИКИ
І СЛОВАКІСТИКИ
КОМІСІЯ ІСТОРИКІВ УКРАЇНИ І СЛОВАЧЧИНИ

ІСТОРИЧНИЙ ЧАСОПИС З БОГЕМІСТИКИ
І СЛОВАКІСТИКИ

Випуск 6

ПОЛІТИЧНЕ ЗАКУЛІССЯ ВІЙНИ
ТА МИРУ В ІСТОРІЇ СЛОВАКІВ І ЧЕХІВ

Ужгород
Видавництво ТІМРАНИ, 2017

ЗМІСТ

СТАТТІ	7
<i>Павло Пеняк. Йозеф Скутіл та вивчення кам'яного віку Закарпаття</i>	7
<i>Litviaková Zuzana. The find of barrel-shaped vessel from bronze age settlement in Hoste (sw Slovakia) and its context</i>	14
<i>Ярослав Андрусяк. Вплив реформаційного руху на політичні відносини в Чеському королівстві за правління Людовіка II Ягеллона</i>	30
<i>Віктор Мельник. Чесько-німецький етнополітичний конфлікт в середині ХХ століття</i>	42
Матеріали Міжнародної наукової конференції “Україна і Словаччина на початку Другої світової війни: міфи, реалії, пам'ять”	71
<i>Степан Віднянський. Світ напередодні Другої світової війни: історіографічні інтерпретації початку війни</i>	71
<i>Іван Боровець. Березнева криза 1939 року та проголошення незалежності Словацької держави</i>	81
<i>Ігор Ліхтей. Дипломатичний дискурс радянсько-словацьких відносин у 1939–1941 роках</i>	100
<i>Юрій Данилець. Канонічні проблеми православної церкви на Закарпатті та в Східній Словаччині напередодні та в роки Другої світової війни</i>	118
<i>Олександр Лисенко. Український чинник на початковому етапі Другої світової війни</i>	134
<i>Валерій Грицюк. Підготовка та проведення наступальної операції Українського фронту у вересні 1939 року</i>	147
<i>Тетяна Пастушенко. Початок Другої світової війни у спогадах жителів Закарпаття: за матеріалами усноїсторичних проєктів</i> ...157	

РЕЦЕНЗІЇ	171
<i>Kónyiová Annamária. Kapitoly k dejinám reformovanej cirkvi na Východnom Slovensku. – Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej university, 2015. – 164 s. (Ігор Ліхтей)</i>	171
<i>Rovenský Jozef – Vitek Peter – Harbuľová Ľubica – Vajó Július – Čech Pavel – Bernadič Marián. Ruskí a ukrajinskí lekári v Česku a na Slovensku. – Bratislava: Slovak Academic Press, 2016. – 75 s. (Ігор Ліхтей)</i>	172
<i>Петрушенко О. Ф., Мельник В. М. Українці та українська мова у Словаччині. – Вінниця: Друкарня Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, 2016. – 40 с. (Ігор Ліхтей)</i>	175
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	178

містах і серед словацького населення (нариси “Перші реформовані синоди та віровизнання у Верхній Угорщині в XVI ст.”, “Співіснування лютеранів та кальвіністів у Верхній Угорщині у Ранній новий час”, “Релігійний розвиток у верхньоземплинських містечках у XVI–XVII ст. у світлі канонічних візитацій”, “Кальвіністська Реформація і словацькі кальвіністи на Східній Словаччині до XIX ст.”).

Другу частину презентує розвідка, присвячена проблематиці шкільництва та функціонування досі маловивченої діяльності так зв. реформованої школи (“Кальвіністська освіта на прикладі реформованої школи в Кошицях у XVII ст.”).

Третю частину наповнюють три студії, що висвітлюють питання конфесіоналізації шляхти, зокрема ролі шляхти та аристократії в історії Реформації та Контрреформації (“Трансильванська княгиня Зузана Лорантфі та реформована церква у Верхній Угорщині”, “Роль шляхти в історії реформованої церкви в Земплинській жупі в XVI–XVII ст.”, “Контрреформаційна діяльність Софії Баторі на Земплині”).

Суттєво увиразнює роботу додаток, де наведено зразки канонічних візитацій, основні постулати синодів, заповіт Зузани Лорантфі від 30 жовтня 1659 р., нововведення у сфері освіти на прикладі реформованої школи в Кошицях від 1656 р.

Символічно, що книжка вийшла напередодні відзначення 500-літнього ювілею початку Реформації, який припадає на осінь 2017 р. Вона є цінним внеском у вивчення величної і трагічної водночас сторінки в історії Словаччини.

Георг Ліхтей

Rovenský Jozef – Vitek Peter – Harbulová Ľubica – Vajó Július – Čech Pavel – Bernadič Marián. Ruskí a ukrajinskí lekáři v Česku a na Slovensku. – Bratislava: Slovak Academic Press, 2016. – 75 s. (Ровенський Йозеф – Вітек Петер – Гарбульова Любиця – Вайо Юліус – Чех Павел – Бернадич Мар'ян. Російські та українські лікарі в Чехії та Словаччині. – Братислава: Словак Академік Прес, 2016. – 75 с.)

Останнім часом науковці Словаччини та Чехії дедалі частіше звертаються до вивчення теми російської та української еміграції на теренах колишньої Чехословаччини. Чи не найбільший внесок у вивчення цієї проблеми зробила відома пражська дослідниця, директор Інституту історії Пряшівського університету у Пряшеві доцент Любиця Гарбульова. До сфери своїх зацікавлень вона залучає і обдаровану молодь, колег та однодумців.

Так, зовсім нещодавно побачила світ книжка “Російські та українські лікарі в Чехії та Словаччині” (2016), яку Любиця Гарбульова видала у співавторстві з відомими словацькими та чеськими лікарями-науковцями Йозефом Ровенським, Петером Вітеком, Юліусом Вайо, Павлом Чехом та Мар’яном Бернадичем. Видання містить ґрунтовну розвідку Любиці Гарбульової “Діяльність російських та українських лікарів на теренах Чехословаччини (1920–1945)” та біографічні довідки про життя і самовіддану працю українських та російських медиків, більшість із яких волею долі була змушена нести свою високу місію в екзилі.

Так, з розвідки Л. Гарбульової довідуємося про початки російської та української еміграції у Чехословацькій республіці, а саме з літа 1921 року. Науковиця скрупульозно й докладно простежує причини, які штовхали українську та російську інтелігенцію на виїзд за кордон, зокрема наголошує, чому чимало з них опинилися саме в Чехословаччині і яку моральну підтримку та соціальну допомогу їм при цьому надавав тамтешній демократичний уряд. У цьому контексті згадано про безпрецедентні можливості для навчання, підвищення кваліфікації за фахом тощо у вищих Праги, Брна та Братислави, а також про подальшу долю абітурієнтів та слухачів: їх працевлаштування, зацікавлення, участь у суспільно-громадському житті молодії Республіки і под. Суттєво увиразнюють розвідку Л. Гарбульової фотокопії з Національного архіву Чеської Республіки у Празі, зокрема про дотації для “Товариства українських лікарів” у червні 1923-го та в лютому 1924-го років. Знаходимо тут і перелік членів правління “Товариства російських лікарів” у 1935 р., або, до

прикладу, титульну сторінку першого числа часопису "Русский врачъ въ Чехословакии" (май, 1934).

Цікаво також, що українська та російська еміграційна лікарська хвиля в Чехословаччині спостерігалася й після 1945 року й була пов'язана передусім з родинно-побутовими причинами. Тоді як після розпаду Радянського Союзу і до наших днів обдарована українська і російська молодь намагається здобути медичну освіту у вишах Чехії і Словаччини і працевлаштуватися там.

Левову частку книги складають енциклопедичні статті про українських та російських лікарів. Серед когорти наших співвітчизників знаходимо такі імена, як: Степан Денисенко (1892-?), повітовий лікар у Ружомберку; Юрій Добриловський (1891-1955), відомий гінеколог, що десятиліттями працював у Празі; Євгеній Феофілович Дюков (1894-1951), обдарований лікар і музикант з нелегкою долею, що працював у Празі та її околицях і був переслідуваний органами гестапо та СМЕРШу; Михайло Пилипович Гончаренко (1894-1968), що трудився стоматологом у Празі та Карлових Варах; Іван Горбачевський (1854-1942), відомий учений, що зробив внесок у розвиток біохімії, гігієни та епідеміології; Степан Літов (1895-1966), анатом і лікар-практик, який, крім Праги, ціле десятиліття працював на Закарпатті (Загаття, Мукачево, Нижні Ворота); Василь Наливайко (1886-1936), хірург у Празі та ін.

Згадані в книзі й вихідці із Закарпаття. Так, кілька років у Братиславі працював і відомий закарпатський лікар, професор Ужгородського університету Олександр Васильович Фединець (1897-1987); у Кошицях трудилися лікарі-науковці Андрій Владимир (1924-2014) з Великого Березного, а також ужгородці Андрій Рихло (1927-2005) й Корнелія Кунайова (1935 р. н.); у Братиславі, Попрадї та Нітрі працював Михайло Мандзюк (1903-?) з Великого Бичкова.

До більшості з біографічних довідок подано світлини, однак, на жаль, не до всіх. Матеріал також подано нерівномірно, деякі імена, факти потребують уточнень і коментарів. Тож ще багато роботи попереду. Попри це, вченими здійснено величезну робо-

ту, піднято на поверхню незвіданий пласт матеріалу, який, сподіваємося, обростатиме новими відомостями та даними, адже за всім цим стоять людські долі, непересічні особистості.

Ігор Лихтей

Петрушенко О. Ф., Мельник В. М. Українці та українська мова у Словаччині. – Вінниця: Друкарня Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, 2016. – 40 с.

Нещодавно узріло світ науково-популярне видання “Українці та українська мова у Словаччині”, авторами якого стали родина Петрушенків-Мельників: Олена Федорівна Петрушенко, ст. викл. кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, та Віктор Мирославович Мельник, студент юридичного та філософського факультетів Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Цікаво, що обдарований студент має також закарпатське коріння, адже його дідусь – знаний учений, доктор історичних наук, професор Василь Михайлович Мельник (1930–1992), дослідник історії Закарпаття та Східної Словаччини.

Книга простежує поширення української мови на теренах Словаччини та окреслює його політичне значення, подає етнографічну характеристику розселення українців, визначає спільне й відмінне у словацько-українському політичному дискурсі на сучасному етапі. В анотації зазначено, що книжка є першою спробою подати опис етнографічних кордонів українців у Словацькій Республіці. Головний авторський акцент робиться на потребі використання української мови в сучасному словацькому політикумі, адже українська є автохтонною для великої кількості населення Пряшівського та Кошицького країв. Визначається велика роль греко-католицької церкви, адже це також дає змогу з’ясувати етнічну приналежність жителів Східної Словаччини.

Однак етностатистичні дані є не дуже втішними. Автори аналізують показники, що свідчать про суттєве зниження кількості українського населення на Східній Словаччині за останні